

NATUURHISTORISCH MAANDBLAD

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.

Hoofredactie: G. H. Waage, Prof. Pieter Willemsstraat 41, Maastricht, Telefoon 3605. **Mederedacteurs:** Jos. Cremers, Looiersgracht 7, Maastricht, Tel. 2294. **Dr. H. Schmitz S. J.**, Ignatius College, Valkenburg (L.), Telef. 35. **R. Geurts, Echt.** **Penningmeester:** ir. P. Marres, Villa „Rozenhof“, St. Pieter-Maastricht, Postgiro 125366 ten name v.h. Nat. hist. Gen., Maastricht. **Drukkerij v.h. Cl. Goffin**, Nieuwstr. 9, Tel. 2121.

Versijnt **Vrijdags** voor de Maand. Vergad. van het Natuurhistorisch Genootschap (op den eersten Woensdag der maand) en wordt aan alle Leden van het **Natuurhistorisch Genootschap in Limburg** gratis en franco toegezonden. Prijs voor niet-leden f 6.00 per jaar, afzonderlijke nummers voor niet-leden 50 cent, voor leden 30 cent. Jaarl. contributie der leden f 3.50. Auteursrecht voorbehouden.

INHOUD: Aankondiging Maandelijksche Vergadering op Woensdag 5 Augustus 1936. — Bericht. — Nieuwe Leden. — Verslag van de Maandelijksche Vergadering op Woensdag 1 Juli l.l. — **R. Leruth.** Exploration biologique des cavernes de la Belgique et du Limbourg hollandais (Suite). — **J. E. v. Veen.** Die Cytheridae der Maastrichter Tuffkreide und des Kunrader Korallenkalkes von Süd-Limburg (Fortsetzung). — **C. Willemse.** Une Excursion orthologique aux îles Canaries (Suite). — **A. Kessen.** Repertorium van Kruidboeken. (Vervolg).

De Maandelijksche Vergadering wordt gehouden
WOENSDAG DEN 5^{EN} AUG. 1936
te 6 uur in het Museum.

Alle correspondentie betreffende Genootschap of Maandblad tot 18 Augustus te zenden naar „Berghuis“, Amerongen.

G. H. WAAGE.

NIEUWE LEDEN.

Mr. Dr. Ch. v. Oppen, St. Servaasklooster 29, Maastricht; Mej. C. Beckers, Beek L.

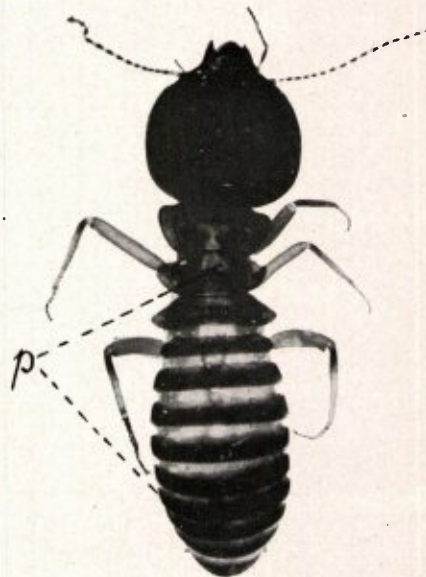
VERSLAG VAN DE MAANDELIJSCHE VERGADERING OP WOENSDAG 1 JULI 1936.

Aanwezig: de dames A. Kemp-Dassen en H. v. Schaik, benevens de heeren: Jos. Cremers, P. H. Schmitz S. J., Fr. v. Rummelen, J. Schulte, H. Kortebos, Br. Christophorus, A. Kostermans, J. Beckers, M. Kemp, H. Jongen, Aug. Kengen, G. Beckers, M. Mommers, J. Maessen, D. v. Gugten, D. v. Schaik, L. Grossier, P. Pyls, L. Grégoire en G. Waage.

De Voorzitter opent de vergadering en toont het waardevolle geschenk van P. H. Schmitz S. J., een collectie Nederlandsche mieren en haar gasten, aangevuld met microfoto's, indien de diertjes te klein zijn om met het bloote oog te kunnen worden waargenomen. Namens het Genootschap dankt de Voorzitter den schenker allerhartelijkst voor dit unieke geschenk.

Na de aan het Museum aangeboden collectie van Nederlandsche mieren en mierengasten met

enkele woorden toegelicht te hebben, vertoont P. Schmitz een vlindertje van *Carpocapsa saltitans* Westw., dat hij uit een der bekende springende zaden gekweekt heeft, die voor twee jaren hier te lande als speelgoed in den handel waren. Vervolgens laat spr. ter bezichtiging rondgaan twee zoogenaamde myiagene soldaten van *Macrotermes gilvus* Hag. uit Java, die hij onlangs met ander materiaal van Dr. Kalshoven te Buitenzorg ontving. Myiageen beteekent letterlijk „door vliegen ontstaan“; met dezen term worden door Prof. Silvestri bepaalde parasitisch geïnfecteerde en gedeformeerde individuen van termitensoldaten aangeduid, waarbij als parasiet een vliegenlarve op-

Soldaat van *Macrotermes gilvus*
met, in 't abdomen, de parasitische larva (p) van
Misotermes exenterans.

× 7. Foto H. Schmitz.

treedt, die in den kop van haar slachtoffer leeft en dien geheel leeg eet. Dergelijke myiagene soldaten zijn tot nu toe alleen maar van twee termitensoorten bekend, nl. van *M. malaccensis* Hav. (Malacca en Billiton, 1925 door Kemner beschreven) en *M. gilvus* Hag. (van de Philippijnen, 1926 door Silvestri beschreven). Van den parasiet is in beide gevallen alleen de larve bekend; het is zeker, dat daarbij twee verschillende vliegensoorten in 't spel zijn, want de larven zijn niet dezelfde. Bij de door Dr. Kalshoven thans op Java bij *gilvus* ontdekte mayiagenen behoort de parasiet weer tot een andere soort, en ditmaal is het den ontdekker mogen gelukken ook de imago te kweken. Hij herkende haar direct als een Phoride, reden waarom hij het diertje ter determinatie aan spr. zond. Het blijkt een nieuw genus te zijn van de subfamilie *Aenigmatiinae*, en spr. hoopt de nieuwe en hoogst interessante soort binnen kort als *Misotermes exenterans* n. g. n. sp. te beschrijven. Daarbij zullen ook de biologische waarnemingen van Dr. Kalshoven gepubliceerd worden, die zeer belangrijk zijn. Eigenaardig is b.v., dat de *Misotermes*-larve van den termitenkop naar het abdomen verhuist en ook dit voor het grootste gedeelte leeg eet, waarna de soldaat eindelijk doodgaat. Op bijgaande foto ziet men een soldaat met de parasietenlarve in 't achterlijf. De kop van de larve is naar achteren gericht, haar achtereinde is in den mesothorax van den gastheer gelegen, alwaar men onder de mikroskoop de donkere chitineplaat van de anaalstigmata ziet doorschijnen.

Vervolgens krijgt de heer Schulte het woord.

Nieuwe gegevens omtrent den palaeolithischen mensch.

Gewoonlijk worden de fossielen, in 1856 door Dr. Fuhlrott in Neandertal gevonden, als eerste vondst, die op den palaeolithischen mensch betrekking hebben, beschouwd. De mensch uit het betrokken tijdperk wordt in den regel naar die vondst genoemd (Neandertal-mensch). Deze opvatting dient gewijzigd te worden ten gunste van een landgenoot. Het is gebleken, dat reeds in 1833 door Dr. P. C. Schmerling een kinderschedel is ontdekt te Engis bij Luik, waaraan kenmerken van den Neandertal-mensch zijn vast te stellen; er is boven de oogkassen een beenige wal, de schedel is hyperdolichocephaal (schedel-index 69,7), zulks in tegenstelling met den gewonen index der kinderschedels van thans. Deze vondst was in vergetelheid geraakt, is echter voor eenigen tijd te Luik weer aan het licht gekomen en door Prof. Ch. Fraipont beschreven. Aan Dr. Schmerling, geboren te Delft en destijds werkzaam als geneeskundige en anthropoloog te Luik, komt dus de eer toe, grondlegger geweest te zijn van de palaeontologie van den mensch, terwijl tot dat tijdstip onder invloed van Cuvier het bestaan van menselijke fossielen was ontkend.

Er zijn belangrijke gegevens aan het licht gekomen met betrekking tot den mensch van Heidelberg, waarvan tot dusver alleen de onderkaak bekend was. Men ziet hiernaast een afbeelding er-

van (fig. 1) op grond van een photo, mij toegezonden door Prof. Wilser te Heidelberg, in wiens instituut het beroemde fossiel bewaard wordt. Het is de oudste vondst aangaande den mensch in Europa; zij is destijds door Schoetensack op morphologische gronden reeds aangezien als een mensche-lijk fossiel, vooral wegens de kenmerken van het gebit.

Deze zienswijze heeft in den laatsten tijd belangrijke steun gekregen. Door Dr. I. Voelcker zijn

Fig. 1. Kaak van Heidelberg.

een tweetal beenstukken beschreven, eveneens te Mauer aan de Elsenz bij Heidelberg gevonden in een aardlaag, die overeenkomt met de laag, waarin in 1907 de voormelde benedenkaak was gevonden. Zij worden door haar beschouwd als artefacten. De beenstukken zijn in fig. 2 weergegeven, onder-

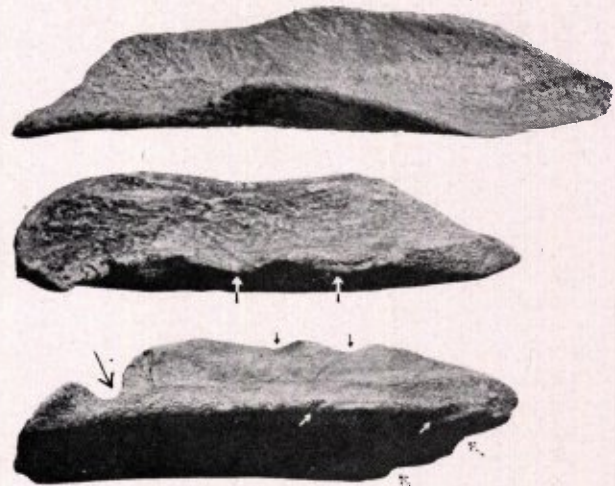

Fig. 2. Beenfragment, opgevat als artefacten en toegeschreven aan den mensch van Heidelberg.

scheidenlijk het bovenste en het daaronder van twee zijden afgebeelde. Vooral het laatste fragment met de aaangeduide groeven verschaft m.i. krachtigen steun aan de zienswijze van Mej. Voelcker. De beenstukken zijn afkomstig van het paard (of eland), onderscheidenlijk van den bison. Het uiterlijk der fragmenten komt overeen met de vondsten van Schmidtgen uit overeenkomstige lagen te Mosbach. Tevens met de beenige artefacten van den Neandertaler, die naar schatting 100.000 jaar later in Europa leefde.

Dit voert ertoe, erop te wijzen, dat de meening steeds meer veld wint, dat het materiaal, het eerst

door den mensch aangewend voor zijn werktuigen, niet bestond in steen, zooals de naam van het oudste tijdperk doet verwachten en zooals langen tijd is verdedigd, maar in been en wellicht daarvoor nog in hout, gelijk vooral door Menghin is naar voren gebracht. Het oorspronkelijk gebruik van been is ook gebleken in China (Chou-kou-tien) en door Breuil e.a. is op grond van hun onderzoek ter plaatse daarop de aandacht gevestigd.

Als verdere gegevens worden besproken de schedel van Arnhem en de diluviale vondst van Hengelo.

De schedel van Arnhem is aanvankelijk opgevat als schedel van het Aurignac-type. Dit is mede op grond van het geologisch onderzoek onjuist gebleken. Nevenstaande fig. 3 en 4 geven de vondst,

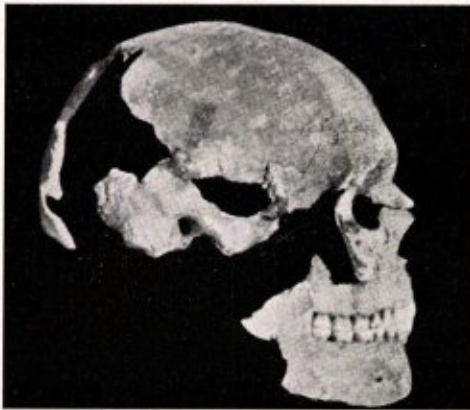

Fig. 3. Schedel, gevonden te Arnhem, van terzijde gezien.

die door spr. te Arnhem kon worden nagegaan, weer en vertoonen geen belangrijke verschillen ten opzichte van den schedel van den hedendaagschen zichte van den schedel van den hedendaagschen mensch.

Geheel iets anders valt te zeggen van de vondst van Hengelo, die krachtens het geologisch onderzoek moet worden gerekend tot het tweede interstadium van den laatsten ijstijd. De schedel is dolichocephaal. Het voorhoofdsbeen heeft kenmerken, die overeenkomen met kenmerken van den mensch met het betrokken tijdperk; de glabella is vrij sterk ontwikkeld (vgl. fig. 385 uit het leerboek voor anthropologie van R. Martin). De onvolledige schedel is beschreven door Prof. A. J. P. van den Broek (Proceedings der Kon. Akademie van Wetenschappen, 1936, nr. 1).

De vondst van Hengelo is in zoover van belang, dat daarmee voor het eerst een overblijfsel van den mensch uit het diluvium in ons land is geleverd. Wel waren steenen werktuigen uit dat tijdperk bekend, gevonden o.a. aan de oevers van de Kuinder en te Budel; maar rechtstreeksche getuigen van het verblijf van den diluvialen mensch in ons land waren tot dusver niet bekend.

Voorts vertoont spr. een Röntgen-photo van een dwerg (schedelfoto), waarop de kin negatief is, zoodat daarin een overeenkomst gelegen is met de kaak van Heidelberg, hetgeen aan de hand van

een model, dat voor deze gelegenheid ter beschikking werd gesteld door Prof. van den Broek, werd toegelicht. Het ontbreken van de kin kan derhalve thans, zij het aan een pathologischen schedel, ook nog worden waargenomen.

Ten slotte herinnert spr. aan een opzienbarende mededeeling van P. F. Rüschkamp, dat er op Java in de laag, waarin ook de pithecanthropus werd gevonden, werktuigen zouden zijn aangetroffen, hetgeen destijds door spr. is in twijfel getrokken. Deze mededeeling is onderwijl door P. Rüschkamp (Scholastik, 1936, Heft 2, bldz. 261) herroepen.

Fig. 4. Schedel van Arnhem, van voren gezien.

Br. **Christophorus** toont een stuk mergel met er op gangen van een Serpulasoot, de heer **Kortebos** een rups, die in het lichaam een soort knik vertoont, die ook bij prepareering en droging weer terug kwam, de heer **Maessen** een teek van een paard en de heer **Mommers** een exemplaar van *Sesia myopaeformis* Bkh., gevangen te Heer. De heer van **Gugten** toont een mooie serie foto's door hem genomen van de laatste zonsverduistering, terwijl de heer **Grégoire** een aantal gedroogde planten laat circuleeren. De heer **Kostermans** toont een pelorische Digitalis. De heer **Beckers** laat een exemplaar circuleeren van *Orobranche minor* of klavervreter, die nog met de waardplant verbonden is.

De heer **Waage** laat circuleeren het door de Plantenziektenkundigen Dienst uitgegeven vlagschrift met kaart „Let op de Coloradokever” en vertelt eenige bijzonderheden over deze kever. Ten slotte doet hij mededeeling van een ingekomen schrijven van de leden der kascommissie, waarin zij mededeelen, dat zij zich van hun opdracht hebben gekweten en dat zij voorstellen den Penningmeester te déchargeeren.